

# Kunst en cultuur voor iedereen

In een tijd waarin economisch denken de overhand heeft, en levenslopen niet meer zo vastliggen als voorheen, zijn kunst en cultuur van grote waarde. Creativiteit verruimt onze blik en onze vaardigheid om te gaan met onzekere situaties. We hoeven het volk heus niet te verheffen, maar we moeten er wel naar streven kunst en cultuur in ieders leven aanwezig te laten zijn. Dat doel raakt helaas steeds verder uit zicht.

GEERT DRION

Vanaf 2013 komt er extra subsidie beschikbaar voor culturele vorming op scholen — een maatregel die nog komt uit de koker van Halbe Zijlstra en zijn programma *Cultuureducatie met kwaliteit*. En bijna alle politieke partijen zien de versterking van cultuureducatie als pijler voor ons cultuurbeleid. Het cultuuronderwijs lijkt er bij de landelijke bezuinigingsrondes op cultuur dus redelijk goed vanaf te komen. De praktijk is helaas minder rooskleurig.

Er is maar weinig duidelijkheid over de doelen en standaarden van cultuureducatie. En ook mét de beleidsinspanningen van de demissionair staatssecretaris krijgen scholen nog te weinig mogelijkheden om cultuureducatie een volwaardige plek in het onderwijsprogramma te geven. Bovendien bezuinigen gemeenten en provincies drastisch en in snel tempo op de uit-

voering van cultuureducatie en talentontwikkeling in het 'buitenschoolse veld': muziekscholen en centra voor de kunsten worden opgeheven, waardoor de bestaande lokale infrastructuur voor cultuureducatie aangetast raakt.<sup>1</sup>

Een betere en daadkrachtigere aansturing van onze cultuureducatie is dus dringend nodig. De landelijke overheid zou daarin het voortouw moeten nemen. Bovendien is het nodig de bezuinigingen bij de gemeenten ter discussie te stellen. Op welke gronden snijden zij eigenlijk in de uitgaven voor cultuureducatie? Het lijkt er sterk op dat gemeenten ervan uitgaan dat de markt het aanbod voor cultuureducatie even goed kan verzorgen als de gesubsidieerde instellingen. Die stelling is hoogst discutabel.

## WAAROM CULTUUREDUCATIE?

Eerst iets over het nut en de noodzaak van cultuur en cultuureducatie. Die discussie speelt natuurlijk al langer, ook in s&D<sup>2</sup>, maar ik neem

**Over de auteur** Geert Drion is beleidsadviseur in de sector kunst en cultuur

**Noten** zie pagina 47



de vrijheid om hier een nieuwe invalshoek te kiezen. Ik hoop daarmee niet alleen het belang van cultuureducatie te illustreren, maar ook een voorzet te doen om de discussie over de sociaal-democratische onderbouwing van cultuurbeleid opnieuw aan te zwengelen.

Waar gaat het om bij cultuureducatie? Oriëntatie op de wereld? Zelfontplooiing? Fitness voor de geest? Verheffing? Of is het toch kunst om de kunst? Het PvdA beginselprogramma stelt: 'Wetenschap en cultuur hebben een waarde in zichzelf. Deze staat los van hun economische betekenis. Daarom is de bescherming van onafhankelijkheid en pluriformiteit van kunst en wetenschap cruciaal.' Vreemd genoeg is van dit alles in ons verkiezingsprogramma niets terug te vinden. We lijken de juiste woorden om over cultuur te spreken verloren te zijn. En ook het juiste gevoel.

Ik doe de suggestie om die woorden en dat gevoel opnieuw terug te vinden in de essentie van wat cultuur is. Daarmee bedoel ik dat cultuur vooral is het *delen* van uitdrukkingvormen, ervaringen en meningen. Een dynamisch, 'levend' systeem waarin we waarden, symbolen en identiteiten met elkaar wisselen en confronteren. Cas Smithuijsen, directeur van de Boekmanstichting, spreekt in dat verband over het belang van 'het claimen van een ruimte waar het algemeen belang kan worden bediscussieerd'.<sup>3</sup>

Het is goed om te beseffen dat de kunsten in dat 'culturele gesprek' een bijzondere, niet te onderschatten rol spelen. Want of je het nu mooi vindt of lelijk: een kunstwerk 'vraagt' iets van je dat in het gewone leven niet zo vaak voorkomt — de gebaande paden te verlaten, stokpaardjes weg te leggen, een oordeel op te schorten en je zintuigen te openen. Dat is een gok, een investering. En het is naar mijn overtuiging de essentie van *contact* — het begin van elk gesprek.

Zo zijn de werkelijke vijanden van onze cultuur degenen die haar dynamiek willen smoren. En daarin ligt de paradox van cultuurbeleid. De kracht van cultuur, elke cultuur, *onze* cultuur, ligt in het aanvaarden van haar ongewisheid. Het is daarom een maatschappelijk belang om

het culturele gesprek te bevorderen — zonder de inhoud daarvan te sturen. Het is — inderdaad — de kunst om dat ongewisse proces te blijven voeden en faciliteren. Dat zou een goed sociaal-democratisch uitgangspunt voor cultuurbeleid kunnen zijn. Niet zozeer groepsverheffing dus, maar dynamiek — een *dynamiek van de aanwezigheid* die aan iedereen besteed is.<sup>4</sup> Dat is mijn suggestie.

Cultuureducatie is dus het oefenen van het vermogen om zelfbewust je eigen plek in te durven nemen in het gesprek dat cultuur heet. Spiegelen en gespiegeld worden.<sup>5</sup> Dat lukt niet zomaar. Daar heb je zelfkennis, creatieve vermogens en een open blik voor nodig. En oefening; oefening in de publieke ruimte<sup>6</sup> die cultuur heet.

## *De werkelijke vijanden van onze cultuur zijn degenen die haar dynamiek willen smoren*

Dat oefenen is belangrijk, want de complexiteit en het tempo van de moderne wereld dringen steeds sterker onze individuele levens binnen. Het wordt moeilijker om ons te oriënteren in een zee van — op het eerste gezicht — gelijkwaardige meningen, verleidingen en boodschappen. Het wordt moeilijker om 'bij' te blijven in het toegenomen tempo en de complexiteit van het economische verkeer. De onzekerheid over onze kernwaarden en identiteit nemen toe. De betrokkenheid bij de inrichting van de samenleving, het bestuur en de democratie neemt af. De kloof tussen mensen die wel en mensen die niet mee kunnen komen, wordt groter.

Het antwoord op die economische, maatschappelijke en democratische uitdagingen ligt niet in het verkleinen van onze wereld, maar in het verruimen van onze blik en onze vaardigheden. Zoals het vermogen om ons te verstaan tot wat 'anders' is — en daarmee ook tot wie we zelf zijn. Het vermogen om te gaan met de stortvloed aan prikkels, informatie en perspectieven.

Het vermogen goed om te gaan met multi-media en mediatisering. Het vermogen om te verbeelden, van perspectief te wisselen, van 'toolset' te wisselen en buiten de eigen kaders te denken. Onze tijd vraagt, kortom, om *creatieve* vermogens.<sup>7</sup>

Het ontwikkelen van een creatieve 'mindset' bij kinderen verhoogt de capaciteit tot leren, verbetert de schoolprestaties, vermindert de schooluitval, verhoogt de aspiraties en ambities en verkleint de prestatiekloof. Bij volwassenen draagt het investeren in creativiteit bij aan het vermogen te participeren op de arbeidsmarkt en te blijven leren, aan een actievere houding ten opzichte van maatschappelijke en democratische processen en een grotere tolerantie ten aanzien van andere culturen. En op maatschappelijk niveau bevordert creativiteit het innovatieve vermogen van de samenleving en de economie, de democratische participatie, de basis voor excellente opleidingen, de economische basis van power-regio's, het vestigingsklimaat van steden, sociale cohesie en weerbaarheid, en de basis voor de multiculturele samenleving.<sup>8</sup> Creativiteit vormt de veerkracht van de samenleving.

#### CULTUUREDUCATIE OP SCHOOL

44 Nagenoeg alle basisscholen organiseren culturele activiteiten voor hun leerlingen. Maar in de lespraktijk komt van de realisatie van de kerndoelen<sup>9</sup> voor cultuureducatie nog weinig terecht. Om te beginnen zijn de kerndoelen weinig geconcretiseerd: een curriculum ontbreekt, de urenbesteding voor cultuureducatie is niet vastgelegd, en de resultaten worden niet getoetst door de onderwijsinspectie. De scholen zelf beoordelen de resultaten van kunst- en cultuurlessen ook zelden inhoudelijk.

De scholen hebben voor culturele activiteiten ook weinig middelen beschikbaar.<sup>10</sup> Bovendien ontbreekt het vaak aan de nodige expertise bij de leerkrachten om uitvoering te geven aan cultuureducatie, terwijl de vakleerkrachten voor muziek en beeldende vorming voor het grootste

deel uit het onderwijs zijn verdwenen.<sup>11</sup> Daar komt bij dat de druk op de scholen om op de zaakvakken goed te presteren is toegenomen, terwijl de organisatie van het onderwijsproces steeds ingewikkelder en tijdrovender is geworden.

Al met al ontbreekt het de scholen aan een formeel kader en aan geld, tijd en expertise om de realisatie van de kerndoelen voor kunstzinnige oriëntatie planmatig en samenhangend vorm te geven. De Onderwijsraad en de Raad voor Cultuur constateren dan ook in hun recente advies (juni 2012) dat '... cultuureducatie vaak een marginale plek inneemt in het curriculum van scholen in het primair onderwijs. Het onderwijs in kunst en cultuur is steeds meer weggeorganiseerd van

### *Het kunst- en cultuuronderwijs is steeds meer weggeorganiseerd van de scholen*

de scholen en leraren. Scholen slagen er tot nu toe, om diverse redenen, onvoldoende in cultuureducatie de plek te geven die het verdient.<sup>12</sup>

Staatssecretaris Zijstra wilde hier verandering in aanbrengen met het programma *Cultuureducatie met kwaliteit*. Het is nog afwachten wat de opbrengst van dit programma zal zijn. Hoopvol is in elk geval dat wordt ingezet op de opbouw van een curriculum en een doorgaande leerlijn<sup>13</sup> en op kennisbevordering bij leerkrachten. Daar staat tegenover dat er geen middelen beschikbaar komen om extra uren binnen het onderwijs te bekostigen, bijvoorbeeld om de vakleerkrachten terug te brengen. Ook is nog onduidelijk hoe de toetsing van de gewenste leeropbrengsten zal worden verankerd. Daarmee blijven twee belangrijke voorwaarden ook in deze nieuwe aanpak onvervuld: toetsing van de leerresultaten volgens een centraal curriculum en voldoende geld om deze (extra!) onderwijsinspanningen in het onderwijsteam van de school te faciliteren.

Het rijksbeleid voor de cultuureducatie op scholen is tot nu toe vooral richtinggevend en niet zozeer resultaatgericht geweest. Hierin echte verbetering aanbrengen lijkt een arbeidsintensieve, kostbare en complexe aangelegenheid die vraagt om duidelijke kaders en een lange adem.

#### CULTUUREDUCATIE BUITEN HET ONDERWIJS

Ongeveer de helft van de Nederlandse bevolking van zes jaar en ouder doet uit eigen beweging 'iets' aan actieve kunstbeoefening. Het overgrote deel van de amateurkunstenaars volgt lessen bij verenigingen, centra voor de kunsten/muziekscholen of particuliere aanbieders. De particuliere aanbieders en de verenigingen bedienen circa 80% van de vrijetijdsmarkt. Hoewel de centra voor kunsten een relatief klein deel van de markt bedienen, spelen zij een belangrijke, voorwaardenscheppende rol.

Er zijn circa 165 gesubsidieerde centra voor de kunsten in Nederland, verenigd in branchevereniging Kunstconnectie. De centra vormen samen een min of meer dekkend netwerk van basisvoorzieningen voor kunsteducatie en talentontwikkeling. Zij bewaken de *breedte* van het aanbod zodat ook het minder marktsterke aanbod beschikbaar blijft. De centra voeren daarnaast prijsbeleid om de *toegankelijkheid* van het aanbod te ondersteunen. Ze voorzien in een goede *spreiding* van het aanbod in de wijken en verankeren de *kwaliteit* van het educatieve proces.

De centra voor de kunsten staan evenwel bloot aan stevige kritiek. De werkwijze van de centra zou te aanbodgericht en te weinig flexibel zijn; het aanbod te ouderwets; het bereik te klein; de overheadkosten te hoog. Bovendien zou de subsidie marktverstoring werken en vooral terechtkomen bij de (kans)rijken in plaats van de (kans)armen.

Die kritiek is deels terecht. De centra hebben zich te lang hun monopoliepositie laten aanleunen. Maar dat geldt zeker niet voor alle centra. De functie van (met name de grotere, stedelijke) centra is de afgelopen jaren steeds breder

geworden. Zij verzorgen niet alleen lessen, cursussen, projecten, producties en bieden allerlei faciliteiten<sup>14</sup> aan, maar ze vervullen steeds meer de rol van stedelijk *schakelpunt*: tussen amateurkunst en professionals,<sup>15</sup> tussen kunstenaars, onderwijs en wijk, tussen vraag en aanbod, tussen zzp'ers en derden. Zij zijn daarnaast in toenemende mate ook cultureel ondernemer die commerciële toepassingen uitvent.<sup>16</sup>

De centra werken aan manieren om nieuwe doelgroepen te ontsluiten, aan nieuwe samenwerkingsvormen en nieuwe bedrijfsmodellen. De rol van regisseur van de gemeentelijke cultuureducatie en de 'culturele loopbaan' van burgers staat daarin centraal.<sup>17</sup>

Steeds sterker groeit namelijk het besef dat culturele overdracht niet beperkt blijft tot een afgebakend moment, maar dat mensen leren door invloeden uit het gezin, programma's op school, televisie, internet, door mee te doen aan

## *De centra voor de kunsten hebben zich te lang hun monopoliepositie laten aanleunen*

een wijkproject, door te spelen in een bandje, door lessen te volgen op een muziekschool, door zelfstudie. Voor het begeleiden van deze culturele loopbaan is een professionele partij nodig die binnen en buiten het onderwijs kan werken, die de weg weet in het buurthuis én in het theater, die kan voorzien in meerdere disciplines en cross-overs, die uitvoerende en begeleidende expertise combineert. Die rol willen de centra voor kunsten op zich nemen.

#### BEZUINIGINGEN BIJ DE GEMEENTEN

De realiteit is evenwel dat de gemeenten bezuinigen op de centra voor de kunsten. Branchevereniging Kunstconnectie schat dat binnen een jaar circa 25% van de 165 centra voor de kunsten en muziekscholen zal zijn gesloten of

het grootste deel van het personeel zal moeten ontslaan. Een aantal organisaties — Kunstconnectie, Cultuurnetwerk, VNG en de Raad voor Cultuur — waarschuwen dat de bezuinigingen een uitholling van de lokale uitvoeringsstructuur tot gevolg hebben.

Het moet worden gezegd dat de gemeenten bij deze bezuinigingen vaak niet veel keus hebben, omdat ze op andere uitgavenposten nauwelijks speelruimte hebben. Maar er lijken bij de gemeenten ook meer algemene aannames mee te spelen, zoals over de werking van de markt en de verwachtingen ten aanzien van het onderwijs. Ik baseer me bij deze stelling op gesprekken die ik voerde met diverse specialisten in het veld, waaronder directeurs van een twintigtal centra voor de kunsten, en een vergelijkende blik op de beleidsvoornemens van de steden Leeuwarden, Amsterdam, Den Haag en Almere.

De eerste aanname die in het gemeentelijk beleid vaak terugkomt, is dat particuliere aanbieders — zonder subsidie — een gelijkwaardig aanbod in stand kunnen houden voor de kunsteducatie in de vrije tijd als de gesubsidieerde centra voor de kunsten/muziekscholen.<sup>18</sup> De tweede aanname die gemeenten hanteren is dat uitvoering en adviesfuncties van de centra voor de kunsten moeten worden gescheiden.<sup>19</sup> Een derde aanname van de gemeenten is dat decentralisatie van de uitvoering van cultuureducatie (naar bijvoorbeeld school- en wijkgebouwen) financiële voordelen biedt, wat aantrekkelijk is vanuit de gedachte dat gemeenschapsgeld zo veel mogelijk aan activiteiten moet worden besteed, terwijl de ‘overhead’ (organisatie en huisvestingslasten) van de centra voor de kunsten te hoog is.<sup>20</sup>

46

Deze aannames leiden al snel tot de keuze voor een nieuw *model* voor de organisatie van cultuureducatie. De subsidie voor de lessen en cursussen in de vrije tijd wordt afgebouwd, de advies- en bemiddelingsfunctie voor amateurkunst en onderwijs wordt van de centra voor de kunsten afgesplitst, en de uitvoeringstaken worden gedecentraliseerd.<sup>21</sup> Per saldo komt dat neer op het ontmantelen van de centra voor de kunsten in hun bestaande vorm. Dat zijn

ingrijpende gevolgen. Deze ontwikkelingen spelen in Leeuwarden, Almere, Den Haag en Amsterdam, maar ook in andere steden.<sup>22</sup> Het is dus van belang dat de gronden waarop deze ingrijpende wijzigingen plaatsvinden afdoende zijn onderbouwd. Dat lijkt nog niet het geval. In een toelichtende survey ga ik hier verder op in (deze is te vinden op de website van de WBS:

## *Gemeenten hebben vaak geen andere keus dan te bezuinigen op cultuur en cultuureducatie*

[www.wbs.nl](http://www.wbs.nl); zoeken op Geert Drion). Voor nu volsta ik met de bewering dat de aannames van de gemeenten hoognodig moeten worden getoetst aan onderzoek.

Gelijktijdig met de vermindering van de subsidie aan de centra voor de kunsten is er de trend dat gemeenten in toenemende mate inzetten op een versterking van de rol van het onderwijs. De daarvoor benodigde middelen halen zij (deels of geheel) weg bij de subsidiëring van het buitenschoolse cultuureducatie-aanbod.

Vanuit (lokaal) bestuursoogpunt is dit een vreemde beweging. De gemeenten hebben immers weinig zeggenschap over het onderwijs. Het onderwijs is autonoom in het inrichten van het proces, zolang de leerdoelen worden gehaald. En die leerdoelen worden niet door de gemeenten, maar door de rijksoverheid bepaald en getoetst. De gemeenten kiezen dus een speerpunt op een plek waar zij juist *geen* zeggenschap hebben over de uitvoering.<sup>23</sup> Tegelijkertijd verlaten zij het beleidsterrein waar zij juist *wel* een gevestigde taak (en zeggenschap) hebben: dat van de buitenschoolse cultuureducatie — en de afstemming tussen binnen- en buitenschoolse educatie.

Het is bovendien de vraag waarop de gemeenten hun optimisme rond de versterking van de rol van het onderwijs baseren. Scholen zijn op het vlak van cultuureducatie onder schooltijd

bepaald niet de vragende partij. Er lijkt dus weinig aanleiding om te verwachten dat de scholen de dragers zullen kunnen zijn voor een duurzame cultuureducatie. Dit alles kan worden samengevat in het inzicht dat het verbeteren van cultuureducatie in het onderwijs vooral een zaak is van *onderwijsbeleid*. Een inzicht dat niet alleen bij de gemeenten, maar ook breder in het veld nog wel beter zou kunnen indalen.

JETTA KLIJNSMA

Kijkend naar de ontwikkelingen in dit toch relatief kleine beleidsveld, valt op dat het verbazend ingewikkeld en fijnmazig is. Het loopt over van nota's, overzichten, handreikingen, adviezen, projectverslagen, beleidsnotities, leerplannen, onderzoeken, voorbeeldprojecten, voorhoedegroepen, stimuleringsbudgetten, matchingsgelden, fondsen, conferenties, studiebijeenkomsten, uitwisselingen, voorschriften, circulaires en God mag weten wat nog meer.

Het beeld dat daaruit oprijst is (niet oneerbiedig bedoeld, want de passie waarmee wordt gewerkt deel ik volledig) dat ondanks alle inspanningen er maar weinig echte beleidsvoortgang wordt geboekt. Wie de studies van twintig jaar geleden leest, ziet daarin groten-deels dezelfde ambities en probleemanalyses als in die van vandaag.

Dat wil natuurlijk niet zeggen dat er in twintig jaar geen mooie dingen zijn gedaan. Talloze kinderen hebben met kunst en cultuur kennis gemaakt, heel veel scholen hebben programma's doorlopen, tienduizenden kunstdocenten en leerkrachten hebben hun beste beentje voorgezet, talloze schilderlessen en talloze muzieklessen en uitvoeringen zijn er geweest. Dat is goud waard. Maar de *beleidsaandacht* heeft zo te zien toch echt minder opgeleverd. De knelpunten van toen bestaan nu nog steeds.

Dat komt doordat het beleidsveld op hoofdlijnen onbestuurd (of misschien zelfs onbestuurbaar) is. Om te beginnen is er te weinig inzet in het onderwijsbeleid om de situatie binnen het basisonderwijs echt te verbeteren. Het is de vraag

of die er binnenkort komt, omdat het vrijmaken van uren in het onderwijs, of het terugbrengen van de vakleerkrachten, kostbaar is.

Ten tweede is er onvoldoende duidelijkheid over de betekenis en het belang van cultuureducatie, de aanpak ervan en de beoogde resultaten. Er wordt nu weliswaar geïnvesteerd in het project *Cultuur in de Spiegel*,<sup>24</sup> maar we zijn nog lang niet op het punt dat er een fundament ligt waarmee ook de afstemming tussen binnen- en buitenschoolse educatie gestalte kan krijgen. Dat is jammer, want in de ons omringende landen bestaat dit wel.<sup>25</sup>

## *De afgelopen twintig jaar is er maar weinig echte beleidsvoortgang geboekt*

In de derde plaats is er te weinig duidelijkheid in de afstemming tussen de overheden. De afstand tussen de ambities van het rijk en de harde realiteit van de bezuinigingen bij gemeenten en provincies is erg groot, en er is geen houvast in de vorm van bijvoorbeeld een wettelijke regeling om die afstand te overbruggen. En in de vierde plaats ontbreekt er een consistente onderzoeksbasis waarmee de resultaten van het beleid kunnen worden getoetst. De beschikbare onderzoeken sluiten onvoldoende aan.

Zolang deze problemen niet zijn opgelost, zal het beleidsveld in zichzelf blijven ronddraaien. Dat is niet alleen zonde van alle inspanningen, het is ook gevaarlijk. Want nu de bezuinigingsdruk bij de gemeenten is toegenomen, blijkt wat de zure vruchten van een gebrek aan houvast in de sector zijn. Het komt erop aan om het onderwerp nu op nationaal niveau politiek te adresseren.

Een paar weken geleden sprak ik kort onze woordvoerder Cultuur in de Tweede Kamer. Toen ik haar voorlegde dat er meer houvast moet komen in de sector cultuureducatie, verwees zij naar de gemeenten. 'Zij moeten het

doen', zo zei Jetta Klijnsma. 'Als de burgers ontevreden zijn over wat hun gemeente aan voorzieningen levert, dan is dat een lokaal probleem. Dat moet je vooral niet centraal benaderen.' Dat waren, vrij vertaald, haar woorden. Ik overviel haar een beetje met mijn vraag en ze had het druk zo midden in de campagne, dus we moeten haar er maar niet op vastpinnen.

Maar als dit echt haar standpunt is, dan ben ik het niet met haar eens. Want cultuureducatie verdient een beter en daadkrachtiger kader dan wat er nu voorhanden is. De landelijke overheid

moet daarin het voortouw nemen. De afgelopen twintig jaar heeft ons dat geleerd. En als u, lezer, dat ook vindt, dan bevinden wij ons samen in goed gezelschap. Want branchevereniging Kunstconnectie, kennisinstituut Cultuurnetwerk<sup>26</sup>, de vng,<sup>27</sup> de Raad voor Cultuur<sup>28</sup> en de ons omringde landen vinden dat ook.

Op de website van de Wiardi Beckman Stichting is ruimte voor reacties op en debat over dit artikel. Hier is ook een onderzoeksartikel te vinden dat aan dit artikel ten grondslag lag.

#### Noten

- 1 Alle gemeenten bezuinigen op cultuureducatie. De percentages liggen tussen de 5% en 40%. De bezuinigingen bij de provincies liggen nog hoger. Het rijk bezuinigt door korting op het Fonds voor cultuurparticipatie (FCP) en de intrekking van de gratis Cultuurkaart. Meer informatie: [www.berenschot.nl](http://www.berenschot.nl).
- 2 Zie bijvoorbeeld: Ronald Pasterk, *Waarom cultuur subsidiëren?* (Bart Tromplezing, 2010); Rutger Claassen, 'Kunstsubsidies — een oefening in tegendenken', *S&D* 2010/12, pp. 20-27; Adriaan van Veldhuizen, 'Laat kunst werken', *S&D* 2010/12, pp. 28-37.
- 3 Meijers & Smithuijsen, 'Naar onbekende werelden. Kunstbeleid en culturele verheffing', in: *Vrijzinnig paternalisme* (Amsterdam: Bert Bakker, 2011).
- 4 Zie Adriaan van Veldhuizen: *Laat kunst werken*, *S&D* 2010/12, pp. 28-37, waarin hij vijf historische sociaal-democratische opvattingen bespreekt over nut en noodzaak van kunst. Hij wijst daarin op de verdieping die kunst aanbrengt in de samenleving en de sociaal-democratische opdracht om de

- verrijking die kunst kan bieden breed beschikbaar te maken. Ik voeg daaraan de suggestie toe dat het faciliteren van het culturele vertoog op zichzelf een sociaal-democratische opdracht is. In die gedachte komen cultuur en kunst in elkaars verlengde te liggen (in plaats van zich los te zingen in hoge en lage cultuur met alle legitimeringsproblemen van dien): om zijn bijzondere rol in het culturele gesprek te kunnen vervullen moet kunst vrij zijn om zich door haar eigen artistieke doelen te laten bepalen. Ook dit is een element van de sociaal-democratische opdracht van cultuurbeleid.
- 5 Zie Barend van Heusden, *Cultuur in de Spiegel. Naar een doorlopende leerlijn cultuuronderwijs*. Groningen: RUG, 2010.
- 6 Zie Peter Sloterdijk, *Du musst dein Leben ändern. Über Antropotechnik* (Frankfurt am Main: Suhrkamp, 2009).
- 7 Dit pleidooi is verwoord door de directeurs van twintig grote centra voor de kunsten in: *Manifest — naar een nieuw kader voor de kunsteducatie in Nederland* (april 2012).
- 8 Zie o.a.: *Reinvesting in Arts Education: Winning America's*

- Future Through Creative Schools* (President's Committee on the Arts and the Humanities, 2011); *Intelligentie, geluk en gezondheid* (Amsterdam: Paradigma, cop. Redactie Faqt, 2010); *Cultuur in de Spiegel* (Barend van Heusden, Groningen: RUG, 2010); *Not for Profit: Why Democracy Needs the Humanities* (Martha Nussbaum, Princeton, N.J.: Princeton University Press, 2010); *De aantrekkelijke stad* (Gerard Marlet, Nijmegen: voc uitgevers, 2009); *The Gifts of the Muse: Reframing the Debate about the Benefits of the Arts* (Kevin McCarthy, RAND Corporation, 2004); *Wat muziek doet met kindersenen* (Mark Mieras, 2010).
- 9 Ministerie OCW, *Kerndoelen Primair Onderwijs* (2006), kerndoelen Kunstzinnig Oriëntatie 54, 55, 56. (54) De leerlingen leren beelden, taal, muziek, spel en beweging te gebruiken, om er gevoelens en ervaringen mee uit te drukken en om ermee te communiceren. (55) De leerlingen leren op eigen werk en dat van anderen te reflecteren. (56) De leerlingen verwerven enige kennis over en krijgen waardering voor aspecten van cultureel erfgoed. Zie voor tussendoelen en leerlijnen de website van



- landelijke expertisecentrum leerplanontwikkeling s.l.o.
- 10 Voor kunst en cultuur is in de lumpsumfinanciering van de scholen een bedrag van ongeveer € 100 per jaar per school en ongeveer € 4 per jaar per leerling gereserveerd (niet geoormerkt). De scholen ontvangen daarnaast sinds 2008/2009 € 10,90 per leerling in het kader van de Regeling Versterking Cultuureducatie in het Primair Onderwijs. Scholen kunnen incidenteel gelden aanvragen bij fondsen en doelbudgetten van gemeente, provincie en rijk, zoals het Fonds Cultuurparticipatie (Cultuurnetwerk, 2009).
  - 11 Nog geen vijfde van de scholen (19%) heeft een vakleerkracht in dienst (Cultuurnetwerk, 2009).
  - 12 Gezamenlijk advies Onderwijsraad en Raad voor Cultuur (2012, samenvatting), *Cultuureducatie & leren, creëren, inspireren!*
  - 13 Gebruikmakend van de bevindingen van *Cultuur in de spiegel*, een meerjarig onderzoektraject van de Rijksuniversiteit Groningen, in samenwerking met het landelijk expertisecentrum leerplanontwikkeling s.l.o. Het project heeft tot doel een doorlopende leerlijn te ontwikkelen voor het binnenschoolse cultuuronderwijs gericht op leerlingen van vier tot achttien jaar. Daarbij wordt samengewerkt met het onderwijsveld.
  - 14 Zoals oefenruimtes, studio's, zalen, apparatuur, materialen, expositieruimten.
  - 15 Zo verzorgen ze bijzondere opleidingstrajecten als talentspotting, de vooropleiding voor de vakopleiding, talentvoorzieningen.
  - 16 Zie de jaarverslagen van de grotere instellingen. Dit beeld is vooral te zien in de steden. De twintig grootste centra voor de kunsten willen deze bredere rol gezamenlijk verder uitbouwen. In de kleinere gemeenten zijn het in de regel kleinere muziek- en dansscholen die voor meer overstijgende taken door de provinciale instellingen worden ondersteund.
  - 17 Dat dit serieuze voornemens zijn, blijkt uit het manifest *Naar een nieuw kader voor de centra voor de kunsten in Nederland* dat de twintig grootste centra in begin 2012 hebben opgesteld (nog onder redactie).
  - 18 Hierachter gaan twee — over de gehele politieke breedte praktisch onomstreden — aannames over de rol van de overheid schuil: (1) dat 'de vrije tijd' van de burger in principe geen domein is voor overheidsbeleid en (2) dat de overheid zich in principe marktaanvullend moet opstellen. Deze twee uitgangspunten vormen een stapeling: de vrije tijd van de burger heeft in het overheidsbeleid geen prioriteit, en bovendien, de markt kan hierin 'net zo goed' voorzien.
  - 19 Hier is de achterliggende gedachte de (aan het bedrijfsleven ontleende) stelregel dat adviseurs en bemiddelaars 'neutraal' moeten zijn en geen belangen moeten hebben in de uitvoering van de activiteiten waarover zij adviseren/bemiddelen.
  - 20 De gedachte is dat de gebouwen van de centra voor de kunsten niet optimaal worden benut, terwijl er her en der vergelijkbare ruimten leeg staan (in cultuurgebouwen, scholen, opleidingen, musea, buurthuizen et cetera).
  - 21 Uitgevoerd in Leeuwarden; voorgenomen per 2013 in Den Haag en Almere. In Amsterdam is in 2005 Kunstweb opgeheven; op dit moment speelt eenzelfde beleidsbeweging ten aanzien van de Muziekschool Amsterdam, die op het laatste moment deels voorkomen lijkt te worden.
  - 22 Zoals: Zwolle, Assen, Hoogeveen, Zutphen.
  - 23 Via de lokale educatieve agenda's werken gemeenten samen met scholen aan gemeenschappelijke doelen zoals de brede school en achterstandsbeleid. Directe invloed op het curriculum hebben de gemeenten niet.
  - 24 Meerjarig project in opdracht van het ministerie, uitgevoerd door de Rijksuniversiteit Groningen in samenwerking met s.l.o. en enkele andere onderwijsorganisaties. Het project heeft tot doel een doorlopende leerlijn te ontwikkelen voor het binnenschoolse cultuuronderwijs gericht op leerlingen van vier tot achttien jaar. Daarbij wordt samengewerkt met het onderwijsveld.
  - 25 *Bildung in Deutschland 2012, Ein indikatorengestützter Bericht mit einer Analyse zur kulturellen Bildung im Lebenslauf* (2012); *Groeien in cultuur*, conceptnota cultuureducatie (Vlaanderen 2012); *Music in schools, wider still, and wider; Making a mark: art, craft and design education 2008-11* (Verenigde Staten 2012).
  - 26 Zoals opgenomen in een recente aanbeveling aan het ministerie. Zie ook: Raad voor Cultuur: *Sectoranalyse Amateurkunst en cultuureducatie* (2011).
  - 27 De VNG is tegenstander van nieuwe wetgeving voor gedecentraliseerde sectoren, maar wil wel meer beleidsmatig houvast voor de cultuureducatie dan er nu is.
  - 28 Zie Raad voor Cultuur: *Sectoranalyse Amateurkunst en cultuureducatie*, 2011, pp. 5-6.